

Grafika

ARVYDAS
STANISLAVAS
KAŽDAILIS

Arvydas Stanislavas Každailis gimė 1939 m. balandžio 4 d. Baisogaloje (Radviliškio raj.). 1957–1962 m. studijavo grafiką Dailės institute, diplominio darbo vadovas – prof. Jonas Kuzminskas. 1965–1985 m. dėstė M. K. Čiurlionio menų gimnazijoje. 1969 m. įstojo į Dailininkų sąjungą. Nuo 1987 m. – Lietuvos heraldikos komisijos narys, 1992–1994 m. – Kultūros ir švietimo ministerijos Ugdymo turinio departamento Meninio ugdymo turinio sektoriaus vadovas, nuo 1992 m. – dailės mokyklų kuratorius. Dailininkas atkūrė daugelį istorinių Lietuvos valstybės, miestų herbų ir vėliavų. Parodose dalyvauja nuo 1968 m., dalyvavo Lietuvoje ir užsienyje daugelyje grupinių parodų ir surengė 21 personalinę parodą.

Svarbiausi apdovanojimai: 1986 m. 54 iliustracijų ciklas Simono Daukanto knygai *Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių* apdovanotas Pabaltijo trienalės Didžiojuo gintaro prizų ir 1989 m. Sąjunginiame knygos meno konkurse Maskvoje – A. D. Gončiarovo premija už gražiausią metų leidinį. Už nuopelnus meno srityje 1999 m. apdovanotas Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino V-jo laipsnio ordinu. 2002 m. už ofortų ciklą „Prūsijos žemės kronika“ apdovanotas Nacionaline kultūros ir meno premija.

Arvydas Stanislavas Každailis was born on 4 April 1939 in Baisogala (Radviliškis region). From 1957 till 1962 he studied graphic art at the Institute of Art. The supervisor of his graduation dissertation was Prof. Jonas Kuzminskas. From 1965 till 1985 he taught at the M.K. Čiurlionis Art Gymnasium. In 1969 he joined the Union of Artists. Since 1987 he has been a member of the Lithuanian Heraldry Commission. From 1992 till 1994 he was the head of the Division of Artistic Training at the Ministry of Culture and Education. Since 1992 he has been a tutor at art schools. He has reproduced many coats of arms and flags of Lithuanian towns. Since 1968 he has taken part in art exhibitions at home and abroad. His personal exhibitions total twenty one.

Most important awards: In 1986 he was awarded the Grand Amber Prize of the Baltic Triennial Art Exhibition for the 54 illustrations to the book by Simonas Daukantas *The Character of the Ancient Lithuanians, Highlanders and Samogitians*. Two years later, in a book art contest held in Moscow, he won the A.D. Goncharov Prize for the most beautiful book edition of the year. In 1999 he was awarded the Gediminas, Grand Duke of Lithuania, Fifth Degree Order for his contribution to Lithuanian art. In 2002 he was awarded the National Culture and Art Prize for the etchings *The Chronicles of Prussia*.

BALTŲ ISTORINIŲ ŠAKNŲ IEŠKOJIMAS A. S. KAŽDAILIO KŪRYBOJE

Arvydas Stanislavas Každailis – įvairiapusis intelektualus vyresniosios kartos menininkas, tapęs pripažintu mūsų dailės klasikumu. Iki brandžiausių Lietuvos istorijai skirtų, mastais ir gelme unikalų ciklų sukūrimo jis nuėjo ilgą kelią, bandė save įvairiuose vaizduojamosios dailės srityse, žanruose: kūrė lakštinę grafiką (ofortus, estampus), lino raižinius, liejo akvareles, pasitelkdavo tiek asketišką tušą, tiek ir įvairias mišrias grafikos ir tapybos technikas, nutapė didžiulius sienų tapybos kūrinius „Žydrasis kambarys“ (1974) Žirmūnų vaikų bibliotekoje ir „Vasaros žaidimai“ (1978) A. Jonyno internatinėje mokykloje Vilniuje, atidavė duoklę medžio drožybos darbams, sukūrė daug Lietuvos Valstybės, miestų ir seniūnijų herbų, vėliavų ir spaudų projektų. Jo meistriškos rankos pėdsakus regime lietuviškose monezose, pasuose, pašto ženkluose, garsiojoje „Pasaulinės literatūros bibliotekos“ serijoje ir daugybėje apipavidalintų ir iliustruotų knygų. Tačiau Každailio talentas geriausiai atsiskleidė su Lietuvos istorija susijusioje grafikoje.

Greta P. Repšio, B. Leonavičiaus, G. Kazimierėno, G. Pranskūno jis priklauso tai negausiai mūsų dailininkų gildijos daliai, kuri nukreipė savo žvilgsnius į tragišką baltų genčių ir lietuvių tautos istoriją. Būtent šios pakraipos kūriniai suformavo savitą dailininko veidą ir tapo svariausiu jo įnašu į mūsų dailės istoriją. Nors dailininkas

viename iš savo ankstesnių pasisakymų teigė, kad „nesuformavo savo stiliaus“, tačiau šiandien, žvelgiant į nueitą kelią, jau akivaizdu, kad šis teiginys neatitinka tikrovės. Každailio stiliaus unikalumas pirmiausia sietinas su minėtais istoriniais ofortų ciklais, vainikuojančiais jo kūrybos kelią.

Perimti grafikos meno subtilybes imliam A. Každailiui daug padėjo studijos Dailės institute, kur jis įgijo svarbius profesinius įgūdžius, vėliau juos tobulino daugiau negu du dešimtmečius dirbdamas pedagoginį darbą M. K. Čiurlionio meno mokykloje. Kita vertus, nuolatinis darbo metodikos sisteminimas, bendravimas su minėtoje mokykloje dėsciusiais kolegomis Vincu Kisarausku, Algirdu Steponavičiumi, Birute Žilyte, Rimtautu Gibavičiumi, Valentinu Antanavičiumi, Vladu Vildžiūnu, Aloyzu Stasiulevičiumi, Vytautu Cipliausku (apie tokio lygio dėstytojų plejadą dabar ir Dailės akademija galėtų tik svajoti) ir kitais pripažintais mūsų dailininkais išugdė jo skonį, tikslų teorinį mąstymą. Neabejotiną poveikį jo kūrybinei biografijai turėjo lektūra ir darbas tuo metu svarbiausiose „Vagos“, „Minties“ leidyklose. Tai profesionalas geriausia šio žodžio prasme, puikiai išmanantis savo amato, metodikos, kompozicijos subtilybes, puikiai formuojantis savo mintis polemėje spaudoje. Todėl mane visada stebino, kodėl jis nekviečiamas dėstyti į Dailės akademiją, kodėl neišnaudojamas jo potencialas?

Norėčiau atkreipti dėmesį, kad pats dailininkas labai kritiškai žvelgia į savo nueitą kelią (tai tik patvirtina išsakytą tezę apie jo kūrybinį potencialą), netgi nesivadina didžiu „menininko“ vardu, kadangi traktuoja save tik kaip kuklų „MENO KELIO“ adeptą, judantį vingiuotu, duobių išvagotu ir niekuomet nesibaigiančiu meno esmės pažinimo keliu. Jam svarbiausia ne pasiektas tikslas, o „ieškojimas“, „buvimas kelyje“... Nuo jaunystės jis buvo nenuolankus kritiškai mąstantis maksimalistas, labai reiklus viskam, kas siejosi su sąvokomis „autentiškumas“ ir „profesionalumas“. *Nebuvau uždaras įtakoms*, – sako jis, – *žavėjaisi daugeliu dvidešimto amžiaus Vakarų dailės reiškiniių*. Iš tikrųjų jis, kaip ir daugelis bendraamžių, domėjosi įvairiomis modernistinio meno kryptimis, bandė jų meninės išraiškos priemones, tačiau nesišliejo prie trumpalaikių grupuočių, kadangi bet kokioje meninės kūrybos srityje Každailiui svarbiausia buvo asmenybė, jos kūrybos nuoširdumas, paprastumo grožis ir aristokratizmas. Tai tipiškas vienišius, užsisklendęs savo sukurto hermetiško pasaulio erdvėje, įsiklausantis į kitiems negirdimus garsus, regintis kitiems neregimas spalvas ir tolimos praeities vizijas. Jis puikiai suvokia, kad užsisklendus dirbtuvėje nuo dabartinio neautentiško išorinio pasaulio šurmulio, TYLA tampa didžia ir labai dvasiškai artima ją prisijaukinusiam kūrėjui sąvoka. Juk iš tikrųjų Tyloje, rimtyje, nusišalinus nuo išorinio pasaulio triukšmo dažniausiai gimsta nuostabiausi žmogaus kūrybinės dvasios kūriniai, kurie savo autentiškumu labiausiai pavergia ir jaudina suvokėją.

Metams bėgant, dailininkas vis aktyviau suvokė, kad nesulauks didžiųjų idėjų iš, anot taiklaus Osvaldo Spenglerio posakio, saulėlydį išgyvenančios Vakarų Europos, kurią užplūdo komercializuoto postmodernistinio meno niveliuojančios bangos... Išbandęs save daugelyje modernistinio meno sričių, ilgainiui Každailis suprato, kad gyvybingųjų kūrybos versmių reikia ieškoti kitur. Todėl jis pasuko priešinga internacionaliams modernizmo ir postmodernizmo stiliams kryptimi, pradėjo gilintis į baltų tautų priešistorę ir tragišką lietuvių kultūros istoriją... Savotišku lūžiu jo kūrybinėje biografijoje tapo 1981 m. išryškėjęs pasiryžimas netgi neturint jokio užsakymo, realių praktinio įgyvendinimo perspektyvų sukurti Simono Daukanto knygos *Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių* įkvėptus paveikslus. Taip radosi daugybės ieškojimų, nemigo naktų, kūrybinių kančių pareikalavęs pirmasis istorinis 54 oforto miniatiūrų ciklas *Būdai senovės lietuvių...* (1986). Jis liudijo dailininko brandą ir žengimą į kokybiškai naują dvasinės evoliucijos tarpsnį, kai dialogas su nugrimzdusia ir praeitį lietuvių kultūros ISTORIJA jam tapo labai svarbiu kokybiškai naujos, tautiškai angažuotos kūrybos išeities tašku. Tai buvo naujų kūrybos erdvių atsivėrimo ir savo įtrauktumo į Lietuvos atgimimo procesus suvokimo pradžia.

Šis sąlytis su Lietuvos istorija skatino dailininką toliau gilintis į savosios kultūros istorijos ištakas. Taip, siekiant vizualiai rekonstruoti baltų kultūros priešistoriją ir istoriją, buvo sukurtas antras, ne mažiau svarbus programinis jo 65 ofortų ciklas, iliustruojantis Petro

Dusburgo *Prūsijos žemės kroniką* (2002). Tiesioginis sąlytis su archajiška baltų ir Lietuvos kultūros istorija stipriai paveikė dailininko pasaulėžiūrą, vertybines nuostatas, estetinius idealus, padėjo suvokti, koks svarbus kūrėjo santykis su didžiąja įkvėpėja ir harmonizuotoja GAMTA, šimtmečiais lietuvių ir kitas baltų gentis supęs kraštovaizdis, kuris stipriai paveikė mūsų mentalitetą ir charakterio bruožus...

Archaizacijos poetika ženklintuose didžiuosiuose istoriniuose cikluose Každailis siekė rekonstruoti baltų genčių priešistorinius laikus, ypač jų kultūros klestėjimo epochą IX–XI a., iki popiežiaus kurijos palaimintos krikščioniškosios Vakarų ekspansijos į vakarines baltų genčių apgyvendintas teritorijas. Siekdamas atkurti šios pagoniškos kultūros, kurios autentiškos ikonografinės medžiagos praktiškai neišliko, žmonių pamatines pasaulio suvokimo, kultūros kategorijas, jis pasinėrė į rašytinių šaltinių, archeologijos, etnografijos, tautosakos, mitologijos studijas. *Neretai* – sako jis, – *patirdavau tikrą atradimo džiaugsmą, kai iš atskirų žinių ir įvaizdžių tarytum iš pavienių sudužusio senovinio puodo šukių susidėdavo visuma, keista ir netikėta, tačiau turinti tikrovės bruožų.*

Šiuos ciklus tik sąlygiškai galima pavadinti knygų iliustracijomis, kadangi knygos, jų fabula, aprašomi faktai dailininkui suteikė tik išorinį impulsą vizualiai rekonstruoti beveik visiškai nuo teksto autonomišką, vientisą, savo simbolių ir įvaizdžių sistemą turtingą senovės baltų pagonišką mitopoetinį pasaulį. Ofortų kompozicijose viešpatauja archajiška trinarė mitinė pasaulėvaizdžio

ir jo pamatinių kategorijų struktūra: dangus, žemė ir požeminis pasaulis. Toks istorijos rekonstravimo principas išplečia vizualiai rekonstruojamo pasaulio dimensijas. Čia, kaip ir mitinėje sąmonėje, keisčiausiai susipina žmonių, dievų ir mitinių būtybių vaizdiniai, kurie savo įtaigia poetika užmezga polilogą tarp vertikalių ir horizontalių rekonstruojamo pasaulio erdvių. Subtilia meistro ranka atliktuose ofortuose žavi kompozicinių priemonių, imlių simbolių įvairovė, išraiškingas piešinys.

Realistinių metodą plačiaja šios sąvokos prasme dailininkas laiko amžinąja gyvybingąja dailės versme, kadangi realūs mus supančio kasdienio pasaulio ir nuolatos besikeičiančios gamtos išpūdziai yra labai paveikūs. *Mane stipriai veikia žmonių pėdsakai žemėje. Kažkada apgyventose vietose, nors ten jau viskas apaugę mišku ar žole, juntų susigėrusį žmonių gyvenimą, jų pastangas pritaikyt, pagražint tą žemės vietą, sutapti su tuo žemės lopinėliu.* Todėl ir landšaftas, kuriame mes gimstame ir formuojamės, giliai įsminiga mūsų sąmonėje nuo ankstyvos vaikystės. Tai ir yra viena iš tos subjekto sąmonėje transformuotos tikrovės formų, kurios svajų pavidalu vėliau nuolatos atgimsta kūriniuose.

Dailininkas itin vertina žaidybinę meno funkciją, kuri įgauna ypatingą svarbą jo meninės kūrybos procese, ypač spontaniškuose piešiniuose. *Kurdamas*, – sako jis, – *tarsi žaidžiu.* Žaidimas iš tikrųjų yra kūrėjui didi sąvoka, jis suteikia kūrybiniam aktui lengvumo, išlaisvina spontaniškas improvizacines kūrybines galias. Kiekviena dailininko pasirinkta tema atsineša su savimi kito-

kios kūrybinės raiškos būdus. Kūrybos procese jam itin svarbi atskiro kūrinio formali stilistika, todėl jis mažiau galvoja apie menamą visų kūrinių stilistinių vientisumą. Jis turi būti natūralus, o ne pančiojamas išankstinių schemų. Į piešinio gimimo procesą Každailis žvelgia kaip į tiesioginį menininko dvasios pasireiškimą. Nietzsche taikliai pastebėjo, kad „kiekviena filosofija yra jo kūrėjo išpažintis“, tą patį galima pasakyti ir apie dailininko kūrybą, kuri itin jautriai atskleidžia spontaniškuose piešiniuose.

Dailininko meistriškumas akivaizdžiai regimas ne tik grafikos cikluose, bet ir spontaniškuose, ir po ilgų apmąstymų sukurtuose piešiniuose, kurie liudija tikro meistro, puikaus savo amato žinovo sukaupytą kūrybinę patirtį, atsakingą požiūrį į baltoje erdvėje besiskleidžiančią ir ją valdančią liniją, įvairius piešinio komponentus, jų tarpusavio santykius. Dauguma geriausių Každailio piešinių yra sukurti reinterpretuojant anksčiau eksploatuotas temas, pasisemtas iš senų darbinių užrašų ar škicų knygelėlių. Sistemaiškai organizuojančią jo kūrybos ašį sudaro ne tik itin dailininko kūrybinei biografijai svarbūs mūsų aptarti oforto miniatiūrų ciklai *Būdai senovės lietuvių...* ir *Prūsijos žemės kronikai*,

sudėtingas paruošiamasis darbas jiems, bet ir spontaniški piešiniai, kurie suteikia galimybę laisvai sublimuotis jautriausiems dailininko sąmonės ir pasąmonės blykstelėjimams. Kitaip nei kitos Každailio pamėgtos grafikos technikos – lino raižinys ir ofortas, – piešinys nevaržo nei laiko sąnaudomis, nei formatu ar techniniais sunkumais, o suteikia galimybę pasireikšti netikėčiausiems kūrybinės dvasios polėkiams. Daugelis piešinių motyvų tiesiogiai siejasi su grafikos darbais. Netgi raižydamas ofortus dailininkas daug eksperimentuoja, pasiūlo įvairius brūkšniavimo derinius lyg ir spalvinių derinių atitikmenis. Šiuos savo atradimus jis toliau plėtoja piešiniuose, kuriuose kaip efektingą pagalbinę meninės išraiškos priemonę neretai pasitelkia ir akvarelę. Dailininkas siekia išryškinti abstrakčios piešinio linijos muzikalumą, jos energetiką, sugebėjimą valdyti erdvę. Darbuose jis nevengia ir realistinių detalių, kartais netgi paradoksalių, kadangi jos sukuria intrigą, skatina improvizacinius kūrybinės dvasios polėkius. Spontaniškuose piešiniuose jis tarsi bando poetiškai perteikti savo tiesiogiai patirtus išpūdžius, išryškinti autentišką santykį su meninės kūrybos objektu.

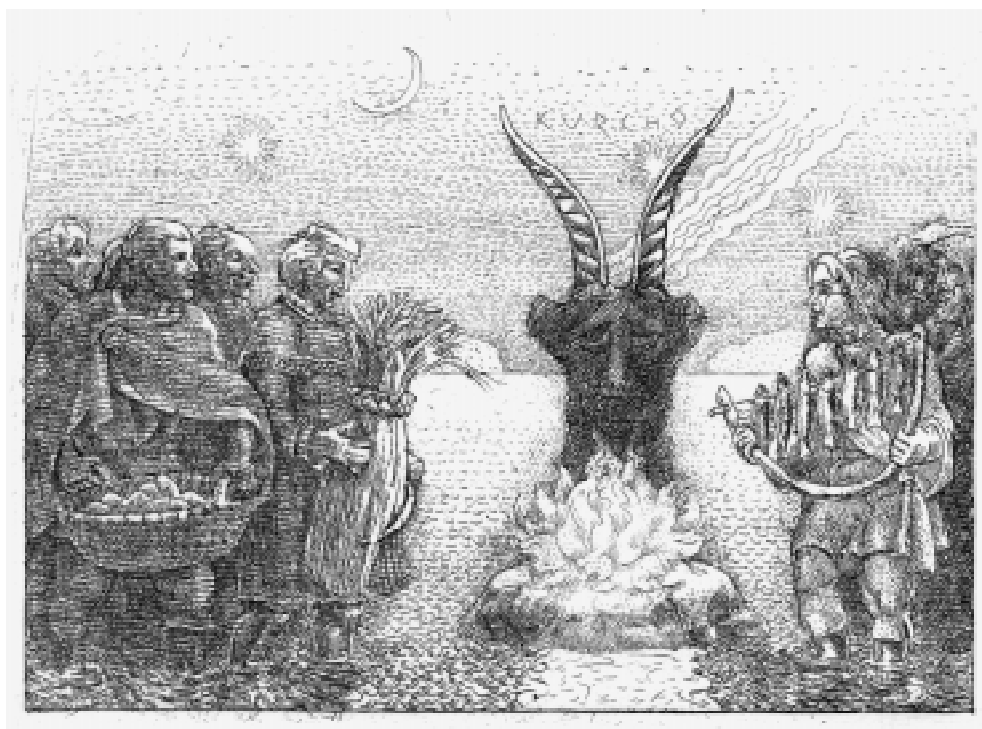
Prof. habil. dr. Antanas Andrijauskas

The Search for the Historical Roots of the Balts in the Art of Každailis

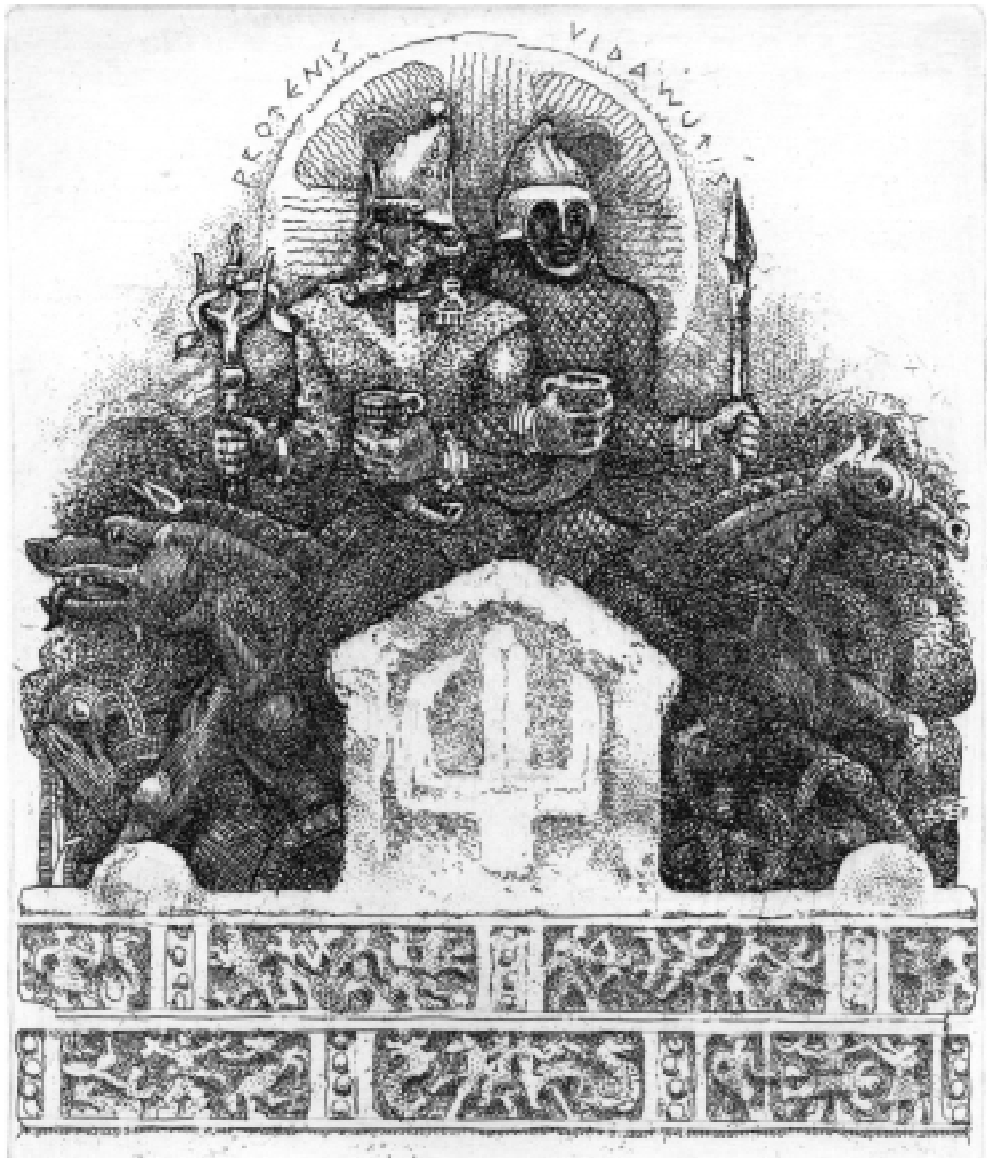
Arvydas Stanislavas Každailis is a famous Lithuanian artist of the older generation, recognized as a classic of Lithuanian fine art. He tried various art styles and techniques up to postmodernism but rejected them and came back to the method of realistic representation. Together with P. Repšys, B. Leonavičius, G. Kazimierėnas, G. Pranskūnas and some others, Každailis belongs to the small group of Lithuanian artists who look for inspiration in the tragic history of the country. The biggest and most famous of his historical works are the

54 illustrations to the book by Simonas Daukantas *The Character of the Ancient Lithuanians, Highlanders and Samogitians* (1986) and for the 65 etchings *The Chronicles of Prussia* (2002). In these works, Každailis makes attempts to penetrate and expose the life of Baltic tribes in the ninth to the 11th century, when their gentile culture flourished, yet undistorted by the violence of Christianization. These works can be regarded as book illustrations only relatively; for they have their own independent artistic value.

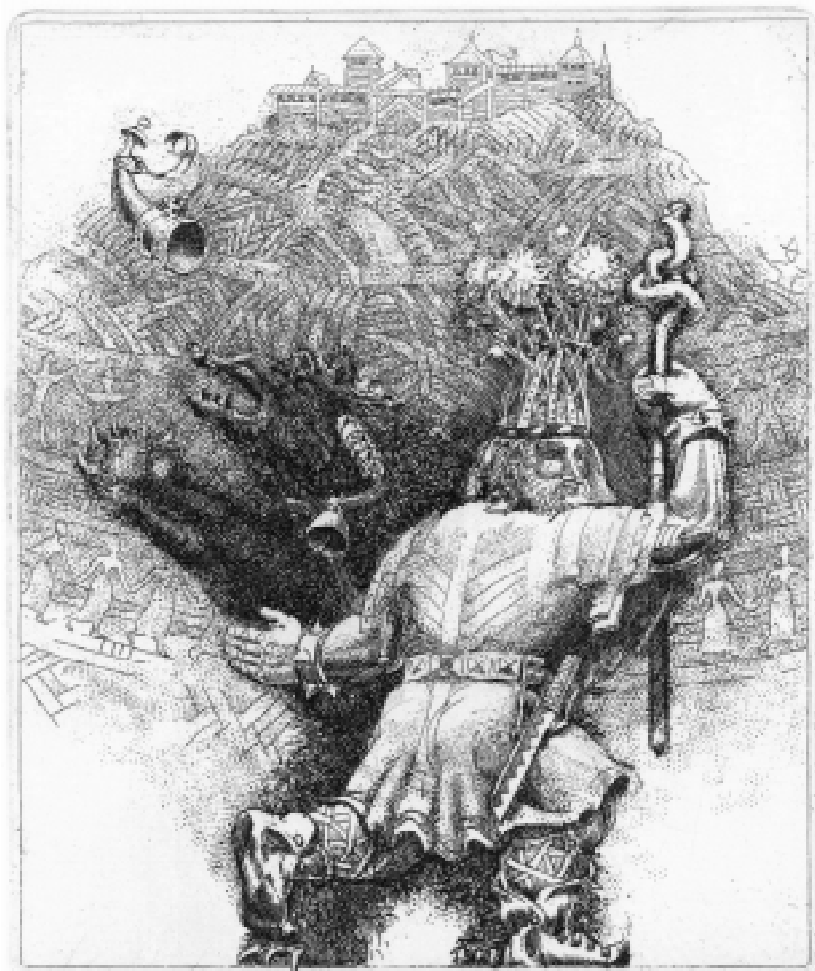
Prof. habil. dr. Antanas Andrijauskas

Arvydas KAŽDAILIS. *Aukojimas Varmėje*. 2000. Ofortas. 93 × 13,5

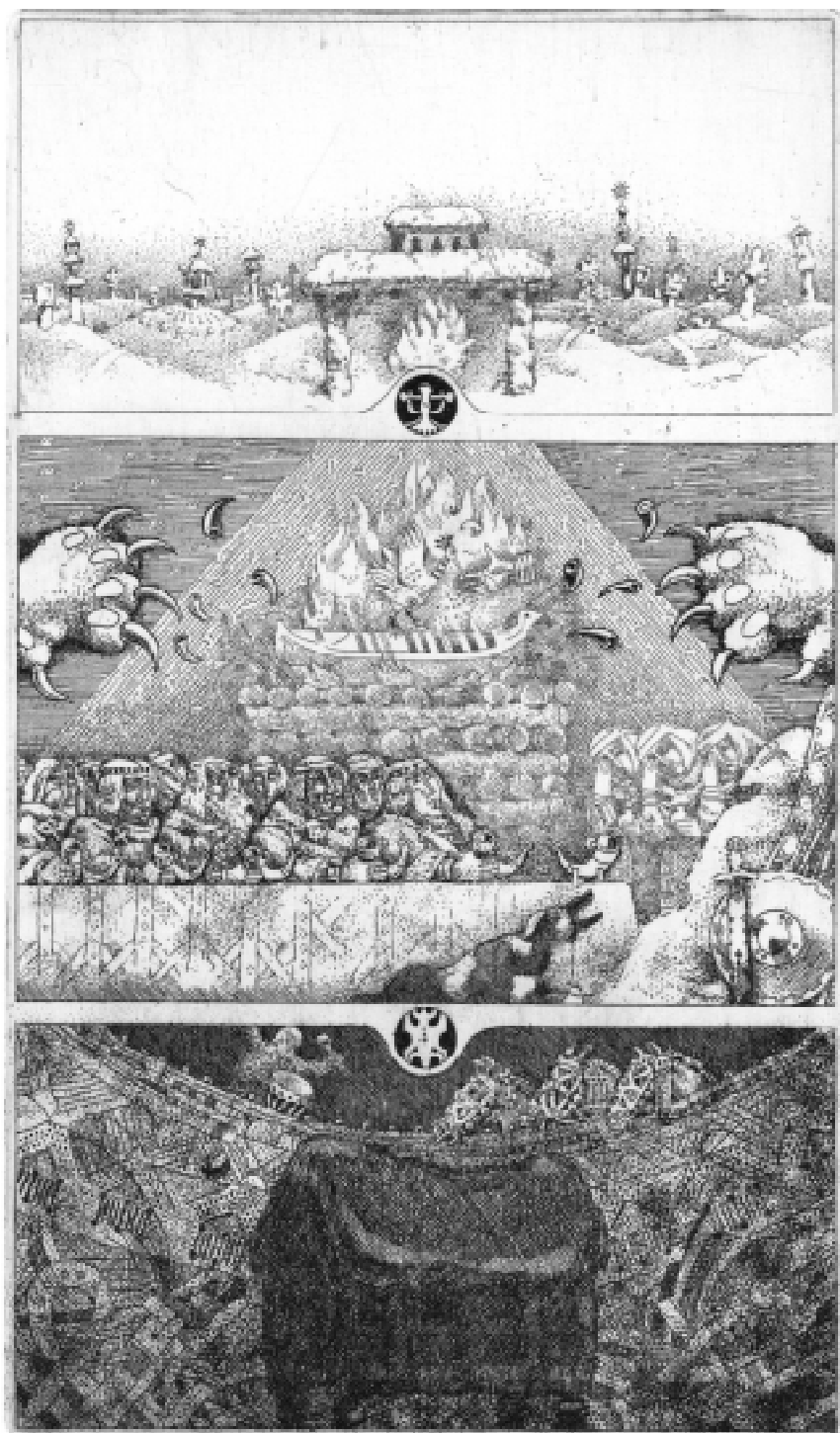

Arvydas KAŽDAILIS. *Brutenj ir Vaidevutj minint*. 2001. Ofortas. 15,5 × 13,5

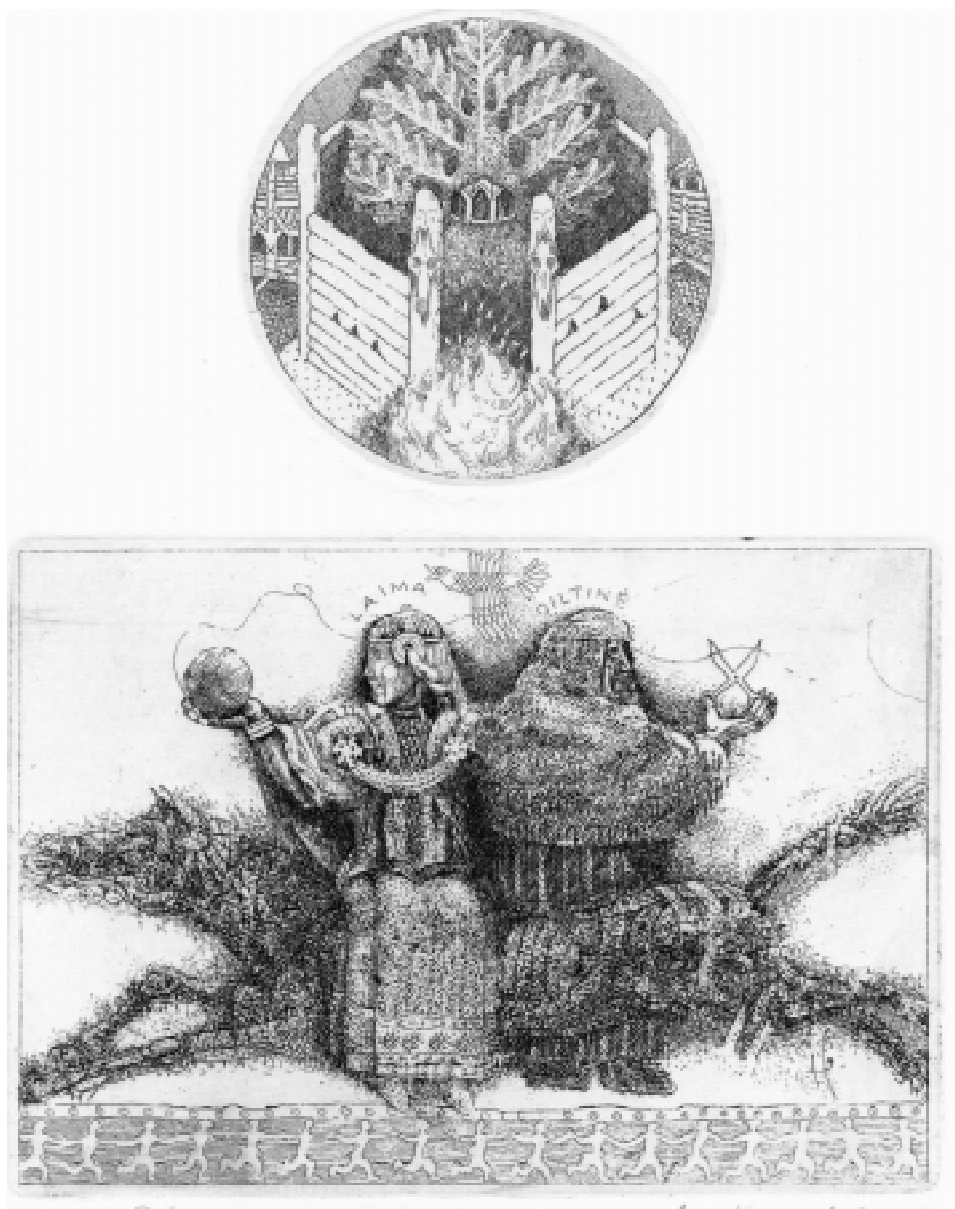

Arvydas KAŽDAILIS. *Vestuvės*. 1986. Ofortas. 22 x 12

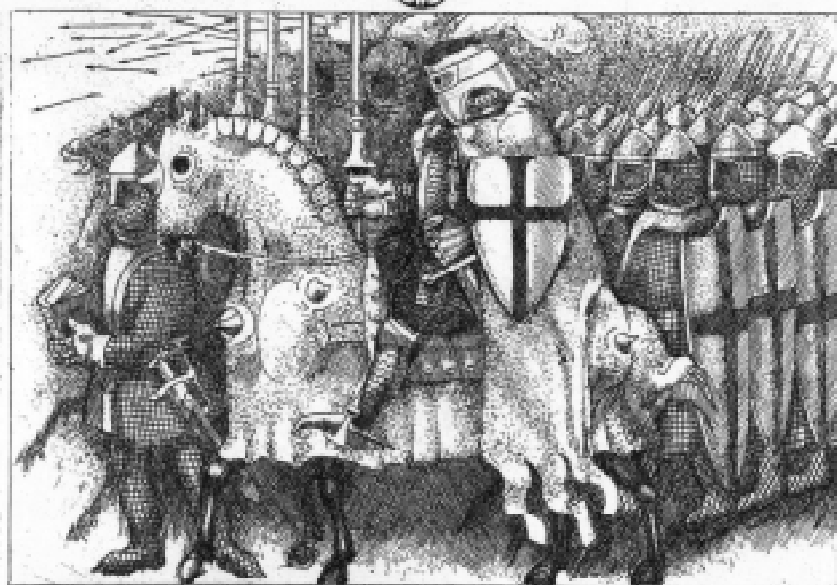

Arvydas KAŽDAILIS. *Šermenys*. 1986. Ofortas. 21 x 12

Arvydas KAŽDAILIS. *Laima-Giltinė*. 1986. Ofortas. 15,5 × 12

Arvydas KAŽDAILIS. *Kryžiuočiai*. 1986. Ofortas. 21 × 12